I puse. Apkaso griovio ir pylimo vietoje 0,8–1,2 m storio kultūrinis sluoksnis permaišytas, be radinių. Po juo, apkaso vietoje, 2 m gylyje nuo dabartinio piliakalnio aikštelės paviršiaus, aptiktas ankstesnis apie 5 m pločio gynybinis griovys, užsipildęs juodu gruntu. Kadangi šiame grunte jokių radinių nebuvo, nustatyti griovio iškasimo laikotarpio nepavyko. Spėjama, kad jis atsirado šiek tiek anksčiau nei akmenų metinys.

Perkasoje 5 fiksuotas 50–80 cm storio kultūrinis sluoksnis, permaišytas kasant. Jame surastas I tūkst. datuojamas geležinio pjautuvėlio fragmentas (2 pav.) ir keramikos lygiu paviršiumi šukė (2 pav.). Daugiau radinių, galėjusių padėti patikslinti datavimą, šioje perkasoje nebuvo.

Sąlyginai mažas radinių kiekis neleido patikslinti gyvenvietės bei piliakalnio kultūrinio sluoksnio datavimo. Tai bus galima padaryti atliekant tolesnius tyrimus, kai bus įgyvendinamas piliakalnio sutvarkymo ir pritaikymo lankymui projektas.

Šiūpariai hill fort site and the settlement site at the foot of the hill

A total area of 25 m^2 was excavated at the site of the Šiūpariai hill fort and the settlement at the foot of the hill (Šilutė District) in 2008 (Fig. 1). A 20–25 cm thick cultural layer, which contained a sherd of hand built smooth pottery (Fig. 2), was discovered in the test pits excavated at the settlement site. A concentration of stones, a sherd of pottery with a rough surface (Fig. 2), and a filled-in defensive ditch that was about 5 m wide were discovered in one trench on the hill's flat top and a fragment of a small iron sickle (Fig. 2) and a sherd of hand built smooth pottery (Fig. 2) in the other.

2 pav. Keramikos šukės ir geležinis pjautuvėlis. O. Fediajevo nuotr. 0 3 cm

Fig. 2. Pottery sherds and a small iron sickle.

Rokas Vengalis

Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės

2008 m. vykdyti archeologiniai tyrinėjimai Semeniškių neįtvirtintoje gyvenvietėje II (A1483), žvalgomieji tyrinėjimai šalia Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės I (A1482), žvalgyta šių paminklų aplinka (1 pav.). Tyrimai vykdyti kabeliuojamos elektros linijos vietoje. Elektros linijos kabeliavimo darbai savavališkai buvo pradėti vykdyti 2007 m. gruodžio mėnesį. Kadangi jie vykdyti neatlikus šioje vietoje būtinų archeologinių tyrimų, rezervato direkcija juos sustabdė. Iki sustabdant darbus, spėta iškasti 150 m ilgio, apie 30 cm pločio ir apie 90 cm gylio tranšėją Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės II teritorijoje. Tada apžiūrėjus tranšėją konstatuota, kad ties minėtos gyvenvietės P riba pažeistas iki 30 cm storio kultūrinis sluoksnis. Apžiūrint išmestas žemes, radinių neaptikta. Tranšėja užkasta ir visi darbai atidėti iki 2008 m. kovo mėnesio.

Planuojant archeologinius tyrimus atsižvelgta į tai, kad minėtoje vietoje aptiktas kultūrinis sluoksnis – čia iš karto buvo atliekami išsamūs archeologiniai tyrinėjimai. Likusioje

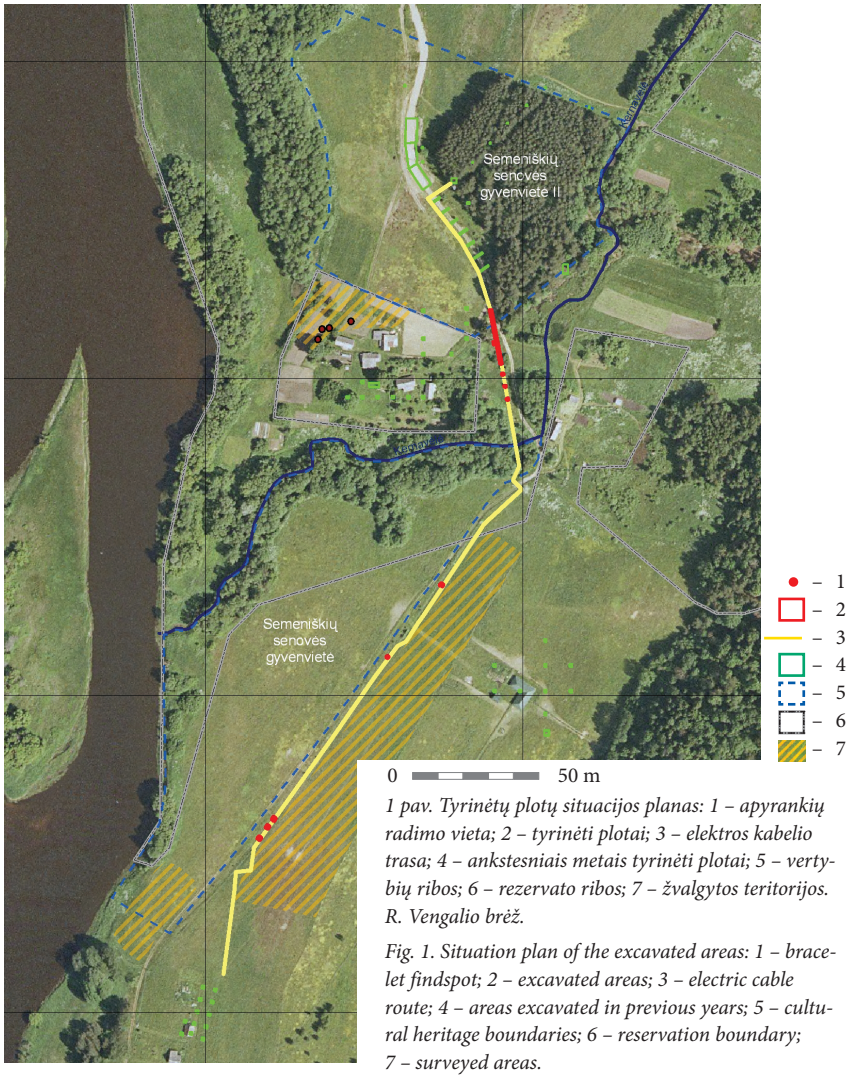

1 pav. Tyrinėtų plotų situacijos planas: 1 – apyrankių radimo vieta; 2 – tyrinėti plotai; 3 – elektros kabelio trasa; 4 – ankstesniais metais tyrinėti plotai; 5 – vertybių ribos; 6 – rezervato ribos; 7 – žvalgytos teritorijos. R. Vengalio brėž.

Fig. 1. Situation plan of the excavated areas: 1 – bracelet findspot; 2 – excavated areas; 3 – electric cable route; 4 – areas excavated in previous years; 5 – cultural heritage boundaries; 6 – reservation boundary; 7 – surveyed areas.

trasos dalyje buvo atliekami archeologiniai žvalgymai, o aptikus kultūrinio sluoksnio ar objektų pėdsakų – tose vietose kasti šurfai. Iš viso taip ištirtas 68 m^2 plotas, iššvalgyta 735 m ilgio tranšėja (1 pav.).

Semeniškių neįtvirtinta gyvenvietė II

Semeniškių neįtvirtinta gyvenvietė II yra Pajautos slėnyje Kernavėje (Širvintų r.). Ji užima 100–120 m pločio aukštumėlę, įsiterpusią tarp Kernavėlės upelio ir Neries senvagės. Archeologiniai tyrimai šioje vietoje vykdyti jau ne kartą. Didesnis plotas – 531,5 m^2 – ištirtas 2004 m., tuo tarpu 1990, 1992, 2002 m. čia vykdyti mažesnės apimties žvalgomieji tyrinė-

jimai (*ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 31; *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 58). Visi šie tyrinėjimai parodė, kad kultūrinis sluoksnis išlikęs ne visur – intensyviausias jis aukštumą ribojančiuose šlaituose, tuo tarpu centrinė jos dalis smarkiai paveikta erozijos.

Kabelio trasa prasideda gyvenvietės centrinėje dalyje. Čia trasos vietoje kultūrinio sluoksnio neužfiksuota. Nebuvo jo ir visai šalia, kelio vietoje 2004 m. kastose perkasose. Tai yra smėlėtos kalvos viršutinė dalis – dirvožemis čia nesusiformavęs ir žemę dengia tik skurdi augmenija. Smėlyje aptinkama pavienių akmens amžiaus dirbinių – titnaginių nuoskalų ir skelčių, taip pat apžiestos ir žiestos II tūkst. vidurio – antros pusės kaimo keramikos.

Ties Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės II P riba terenas pradeda gana staigiai leistis žemyn. Čia prasideda Kernavėlės upelio išgraužtas negilus, apie 3 m gylio, 90 m pločio, slėniukas. Šioje vietoje vykdyti archeologiniai tyrinėjimai – Š šlaite iškasta 43 m ilgio ir 1 m pločio perkasa – tęsiant 2004 m. numeraciją, pavadinta plotu 11, taip pat trys 1x1 m dydžio šurfai (1–3).

Plotas 11 kastas ties Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės II P riba. Jis yra 47,4 m^2 dydžio – 43 m ilgio ir 1 m pločio, su 2x2,2 m dydžio išpjova. Žemės paviršius ploto 11 vietoje gana staigiai leidžiasi P link, perkasos Š galas yra 63,5 m aukštyje virš jūros lygio, tuo tarpu P – 61,0 m. Žemės paviršius padengtas miškožemiu, velėna nesusiformavusi. Ploto P dalyje iškasta vėlyva apie 5 m pločio duobė, iš dalies užpildyta šiukšlėmis iš netoliese esančios sodybos. Perkasa padalyta kvadratais, kurie sunumeruoti nuo 1 iki 43 iš Š į P.

Kv. 1–9 po dirvožemiu atsidengė geltono smėlio sluoksnis. Vizualiai jis primena įžemį,

2 pav. Geležies lydymo krosnelės duobė plote 11. R. Vengalio nuotr.

Fig. 2. Pit from an iron smelting furnace in area 11.

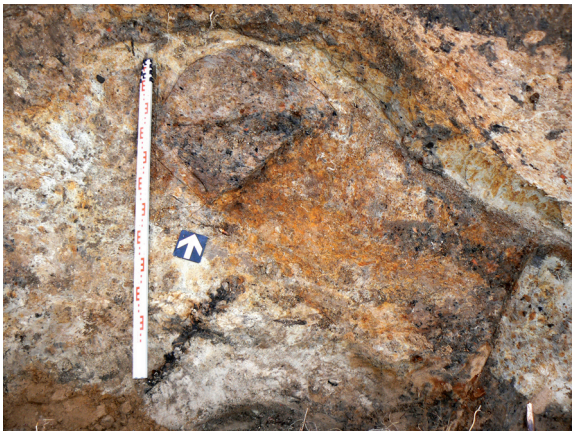

3 pav. Perdegęs molis geležies lydymo krosnelės duobės dugne. R. Vengalio nuotr.

Fig. 3. Burnt clay in the bottom of the pit from the iron smelting furnace.

tačiau po juo eina tamsesnės žemės sluoksnelis su pavieniais radiniais – titnago skelte ir smulkiomis lipdytinės keramikos šukėmis. Šį apie 20 cm storio sluoksnelį galbūt galima būtų interpretuoti kaip dirvožemį, susiforma-

4 pav. Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės II aplinkoje surasti radiniai. R. Vengalio nuotr.

Fig. 4. Finds discovered in the vicinity of Semeniškės unfortified settlement II. 0 4 cm

vusį buvusiame žemės paviršiuje. Jį dengiantis 20–30 cm storio smėlio sluoksnis – sąnašinis, vėjo ar vandens suneštas čia nuo aukštesnės kalvos dalies. Po tamsesnės žemės sluoksneliu, 60–80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus, pasiektas įžemis – smulkus baltas smėlis. Kv. 7–8 ir 10 aptiktos dvi apskritos duobės. Radinių jose neaptikta, tačiau sprendžiant pagal ryškius ir neišplaukusius kontūrus, jos neturėtų būti senos. Kv. 10–15 po dirvožemiu iškart pasiektas įžemis – smėlis. Jis atsidengė apie 30 cm gylyje. Kv. 16–26 stratigrafija vėl keičiasi – po dirvožemiu čia atsidengė juodos žemės kultūrinis sluoksnis. Jis gana tolygaus 15–20 cm storio, jame radinių nedaug – beveik išimtinai vyravo įvairaus dydžio geležies šlako gabalai. Ties kv. 27 prasideda vėlyvas suardymas – šiukšlėmis užpildyta duobė. Ji tęsiasi iki kv. 32. Nuo dabartinio žemės paviršiaus duobės dugnas pasiektas apie 1 m gylyje. Duobės užpildas – smėlis su įvairiomis XX a. pabaigos šiukšlėmis. Kv. 33 vėlyvas perkasimas baigiasi. Nuo čia iki pat perkasos pabaigos – kv. 43 aptiktas buvęs upelio dugnas. Iš perkasos sienelės pjūvio matyti, kad upelio vaga nuolat keisdavosi. Įžemis šioje perkasos dalyje – gana stambus žvyras. Įžemyje pastebėti du žymesni įgilinimai – buvusių upelio vagų skersiniai pjūviai. Buvusios upelio vagos užpildytos suplauta žeme – smėliu, pilka žeme ir durpių tarpsluoksniais. Šiuose sluoksniuose aptikti pavieniai stambesni geležies šlako gabalai rodo, kad upelis čia tekėjo tuo metu, kai ant jo kranto buvo lydoma geležis.

Kv. 26–27 atsidengė geležies lydymo krosnelės kraštas, todėl čia buvo padaryta 2x2,2 m dydžio išpjova. Įžemio horizonte atsidengė 1,3x2,3 m skersmens duobė, užpildyta juoda degėsinga žeme. Tikslios krosnelės formos nustatyti nepavyko, kadangi jos P kraštas sunaikintas vėlyvo perkasimo (2 pav.). Krosnelės duobė 30–40 cm gylio, stačiais kraštais ir plokščiu dugnu, visa užpildyta gargažėmis. Krosnelės molio konstrukcijos neišlikusios, tačiau jos šachtos vietą rodo duobės ŠR dalyje buvęs ovalus 1,5x0,6 m dydžio iki raudonumo perdegęs įžemio molio plotelis (3 pav.). Nuo šios vietos į R pusę tęsiasi duobės iškyšulys, taip pat užpildytas degėsinga žeme su gargažėmis. Galbūt šį iškyšulį galima sieti su kanalu orui į krosnelę patekti. Dėl neišlikusių konstrukcijų tikslesnio krosnelės tipo nustatyti nepavyko.

Tiek pačioje krosnelės duobėje, tiek kultūriniame sluoksnyje be gargažių surasti tik pavieniai radiniai – tai 2 smulkios grublėtos keramikos šukelės, pusė geležinės D formos sagties ir vario lydinio apkalėlio fragmentas. Toks nedidelis radinių, ypač keramikos kiekis leidžia daryti prielaidą, kad šioje gyvenvietės dalyje jokia intensyvesnė veikla, išskyrus geležies lydymą, nevykdyta. Geležies lydymo krosnelės datavimas lieka neaiškus, tačiau galbūt daugiau galima bus pasakyti atlikus joje surinktų anglių radiokarboninį datavimą. Tai jau antra šioje gyvenvietės dalyje aptikta geležies lydymo krosnelė. Pirmoji buvo aptikta 1990 m. kastame šurfe, apie 80 m į ŠR nuo pastarosios. Pirmoji krosnelė buvo datuota III–IV a., tačiau šalia jos buvo aptikta tiek

brūkšniuotosios, tiek grublėtosios keramikos, taigi ir jos datavimas nėra visiškai aiškus.

Šurfai 1–3 kasti upelio slėnyje, į P nuo ploto 11 (1 pav.). Visi jie yra 1x1 m dydžio, išdėstyti 9 m atstumu vienas nuo kito. Situacija šiuose šurfuose buvo analogiška kaip ir ploto 11 P gale – visur čia yra buvusi upelio vaga. Nuėmus dirvožemį visuose trijuose šurfuose atsidengė smėlio ir juodos žemės tarpsluoksniai, o 0,7–1,2 m gylyje pasiektas įžemis – žvyras. Šurfuose aptikta smulkių neaiškios chronologijos puodų šukelių (pasitaikė ir lipdytinių, ir žiestų).

Spėjama Semeniškių suardyto palaidojimo vieta

Dar 2007 m. vasarą KKRD darbuotojas Andrius Lukašenka savo giminių sodyboje, esančioje apie 30 m į P nuo Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės II, surado vario lydinio rankogalinės apyrankės fragmentą ir uždarą išgaubto skersinio pjūvio žiedą. 2008 m. tyrinėjimų metu pabandyta šią vietą nuodugniau iššvalgyti metalo detektoriumi. Tokiu būdu buvo surasti dar du rankogalinių apyrankių fragmentai, kurių vienas jungiasi su anksčiau surastuoju (4 pav.). Visi radiniai išsibarstę 30 m skersmens plote (1 pav.). Vertinant šį radinių kompleksą, mažai tikėtina, kad jis galėtų būti iš gyvenvietės – greičiausiai tai suardyto palaidojimo įkapės. Rankogalinės apyrankės būdingos Rytų Lietuvai, jos datuojamos C_3 periodu ir D periodo pradžia (IV a.). Anksčiau jų aptikta Seiliūnuose, Kairėnuose, Pakrauglėje ir kitur, visos jos siejamos su griautiniais palaidojimais (nors daugeliu atvejų radimo kontekstas nėra visiškai aiškus).

Tai jau ne pirmi šioje gyvenvietėje aptikti radiniai, sustiprinantys spėjimą, kad šioje vietoje egzistuoja laidojimo paminklas. 1990 m. čia vykdyti žvalgomieji tyrinėjimai, kurių metu bandyta surasti kapinyną. Remtasi vietinių gyventojų informacija, kad 1930–1940 m. prie sodybų kasant rūsį, buvo randama nedegintų žmonių kaulų. Be to, keletas degintinių kauliukų buvo rasta vietinių gyventojų iškastoje duobėje (toje pačioje, kuri pateko į ploto 11 kv. 27–32). Tada kapų surasti nepavyko, tačiau vienas degintinis kapas be įkapių buvo surastas šurfuojant gyvenvietės teritoriją 2002 m. (*ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 31).

Semeniškių neįtvirtinta gyvenvietė I

Semeniškių neįtvirtinta gyvenvietė I yra Pajautos slėnio P dalyje (Širvintų r.). Ji išsidėsčiusi I viršsalpinėje Neries terasoje. Iš Š pusės ją riboja Kernavėlės upelis, iš V – Neris. Gyvenvietė aptikta 1989 m. archeologinių žvalgymų rezervato teritorijoje metu. Tuomet ariamoje dirvoje buvo surinktas nemažai geležies gargažių, grublėtos ir lipdytinės lygiu paviršiumi keramikos, taip pat XVI–XIX a. radinių. Tų metų ataskaitoje minima, kad buvo kasami šurfai, tačiau nei jų vieta, nei kiekis nenurodyti, tik pažymėta, kad aptiktas net iki 60–80 cm storio kultūrinis sluoksnis. Vėliau šios gyvenvietės teritorijoje archeologiniai tyrinėjimai nevykdyti. 2000 m. buvo vykdyti žvalgomieji tyrinėjimai maždaug 100 m į PR nuo šios gyvenvietės ribų (vadovas A. Luchtanas). Tuomet iškasta 10 šurfų (52 m^2), aptikta pavienių keramikos šukių, geležies gargažių, tačiau nei kultūrinio sluoksnio, nei atskirų objektų neužfiksuota. 2005 m. vykdyti žvalgomieji tyrinėjimai 60 m į P nuo gyvenvietės (vadovas G. Vėlius), iškasta 12 šurfų (48 m^2), tačiau nei archeologinių radinių, nei sluoksnio ar objektų neaptikta.

2008 m. žvalgyta kabelio trasa į Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės I teritoriją nepateko, bet ėjo jos PR riba (1 pav.). Trasoje atsidengusių objektų vietoje vykdyti žvalgomieji tyrinėjimai – kasti šurfai.

5 pav. Kultūrinio sluoksnio liekanos suartame plote, šalia Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės I. R. Vengalio nuotr.

Fig. 5. The remains of the cultural layer in the ploughed area near Semeniškės unfortified settlement I.

Šurfai 7 ir 8 kasti ties Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės I ŠR dalimi, atsidengusių juodų dėmių vietoje. Šurfas 8 kastas 140 m į PV nuo gyvenvietės ŠR kampo, šurfas 7 – 70 m į PV nuo šurfo 8. Šurfas 7 – 1,1x1,15 m dydžio, šurfas 8 – 1,8x2 m dydžio. Nuėmus dirvožemį, abiejuose šurfuose įžemyje išryškėjo juodos žemės duobės. Radinių gausumu šios duobės nepasižymėjo – šurfe 7 aptiktos 3 nedidelės ankstyvosios grublėtosios keramikos šukelės, datuojamos III–IV a.

Šurfai 4, 5 ir 6 kasti ties gyvenvietės PR dalimi. Šurfas 4 kastas 100 m į ŠR nuo gyvenvietės P kampo, šurfas 5 – 9 m į ŠR nuo šurfo 4, šurfas 6 – 5,5 m į ŠR nuo šurfo 5. Šurfas 4 matuotas 2x2 m dydžio, o šurfai 5 ir 6 – 2,2x2 m dydžio. Šie šurfai taip pat kasti atsidengusių dėmių vietoje. Šurfe 4 atsidengė netaisyklingos formos duobė, joje aptikta nemažai apžiestos XIII–XIV a. datuojamos keramikos, gyvulių kaulų, molio tinko, perdegusių akmenų. Šurfe 5 aptikta pailga duobė, kurios abu galai tęsėsi už tyrinėto ploto ribų. Joje aptikta keletas XIII–XIV a. datuojamų keramikos šukelių, molio tinko fragmentų. Šalia šios duobės taip pat buvo tamsesnės žemės juosta su stulpaviete šalia jos. Ši juosta labai primena kitose vietose Kernavėje aptiktų rentininių pastatų žymes, tačiau, kadangi į tyrinėtą plotą pateko tik 1,4 m ilgio atkarpa, sunku pasakyti, ar tai tikrai yra rentininio pastato žymės. Šurfe 6 taip pat aptikta pailga duobė, abu jos galai taip pat išėjo už tyrinėto ploto ribų. Duobėje aptikta kelioliika stambokų, iki 30 cm skersmens akmenų, visi jie neperdegę. Jokių kitų radinių šurfe 6 neaptikta.

Šiuose šurfuose aptiktus objektus galima sieti su XIII–XIV a. sodybviete. Šios sodybvietės sieti su Kernavės miestu negalima – nuo miesto ji nutolusi daugiau nei kilometrą. Kryžiuočių kelių aprašymuose minima, kad aukščiau Kernavės Neryje būta dviejų brastų – pirmoji nutolusi nuo miesto tokiu atstumu, kad buvo galima girdėti šauksmą netoli karaliaus būstinės, antroji – per du šauksmus nuo pirmosios, šalia Sidaro kiemo. Būtent su tokiais atokiais kiemais – vienkieminėmis sodybomis – ir reikėtų sieti šiuos atrastus objektus. Beje, kelių aprašymuose minimas atstumas nuo miesto galėtų daugmaž atitikti ir šią sodybvietę, taigi visai tikėtina, kad čia kaip tik ir susidurta su rašytiniuose šaltiniuose paminėtu Sidaro kiemu.

Žvalgymai į PR nuo Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės I

Nors kaip kultūros vertybė saugoma teritorija tik tarp Neries upės ir slėniu einančio kelio, akivaizdu, kad apgyvendinta buvo kur kas didesnė teritorija. Į PR nuo kelio plytinčioje suartoje dirvoje gausu įvairių laikotarpių radinių (1 pav.). Tai įvairių rūšių keramika

(brūkšniuota, grublėta, lygiu paviršiumi, žiesta ir glazūruota), titnaginiai dirbiniai, geležies šlakas. Radiniai paplitę visame žvalgytame suartame plote, jie atstovauja beveik visems laikotarpiams nuo akmens amžiaus iki naujųjų laikų. Visgi dėl ilgamečių arimų kultūrinis sluoksnis čia labai smarkiai apardytas. Iškastoje trasoje ištisinio kultūrinio sluoksnio nepasitaikė nė vienoje vietoje. Vis dėlto žvalgomieji tyrimai parodė, kad įžemyje esantys objektai išlikę gerai ir jie teikia pakankamai vertingos ir įdomios informacijos.

Žvalgymai Semeniškių neįtvirtintos gyvenvietės I PV dalyje.

2007 m. pavasarį buvo suartas nedidelis plotelis Neries krante, besiribojantis su gyvenvietės P galu (1 pav.). Žvalgant šią vietą pastebėti du iki 5 m skersmens juodesnės žemės ploteliai (5 pav.), kuriuose aptikta vėlyvosios brūkšniuotosios keramikos, datuojamos II a. antra puse. Tai gana įdomus radinys, rodantis, kad apleidus Aukuro kalno piliakalnį, sodybos su brūkšniuotąja keramika išsibarstė gana dideliame plote. Kitose vietose tokių sodybviečių pėdsakų buvo aptikta 2003 ir 2004 m. (*ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 43–45; *ATL 2004 metais*, V., 2006, p. 58–61).

Semeniškės unfortified settlements

In 2008 an excavation was conducted at Semeniškės unfortified settlement II (A1483), a field evaluation near Semeniškės unfortified settlement I (A1482), and a field survey in the vicinity of these sites (Fig. 1). A total area of 68 m^2 was excavated and a 735 m long ditch surveyed.

Area 11 was excavated near the S boundary of Semeniškės unfortified settlement II. A cultural layer of black earth was unearthed in part of the area. It was fairly even, 15–20 cm thick, and contained sparse finds: pieces of iron slag of various sizes. The remains of an iron smelting furnace were also discovered: a 1.3x2.3 m diameter pit filled with black charred earth (Fig. 2). The furnace's clay constructions did not survive but an oval area of sterile clay, 1.5x0.6 m in size, located in the NE part of the pit, and burnt to redness (Fig. 3) exists at the location of its shaft. Both in the furnace's pit and in the cultural layer without slag, only isolated finds were discovered: two small sherds of pottery with fine grained rough surfaces, half a D-shaped iron buckle, and a fragment of a copper alloy fitting. This small number of finds, especially the quantity of pottery, allows one to draw the conclusion that no intensive activity occurred in this part of the settlement except iron smelting. By using a metal detector during the investigation, three fragments of armband bracelets and a ring (Fig. 4), showing that a so far unknown burial site should exist at the location, were discovered in the vicinity of Semeniškės unfortified settlement II.

Five test pits were dug near Semeniškės unfortified settlement I. The test pits were dug at the site of pits recorded during the survey of an electric cable route. The unearthed pits contained pottery, clay daub, and animal bones dating to the 13th–14th centuries. It is possible to connect the artefacts discovered in these test pits with a 13th–14th-century farmstead about 1 km from the medieval city of Kernavė. After ploughing up a small area on the bank of the Neris bordering the S end of the settlement at Semeniškės unfortified settlement I in spring 2007, two small areas of back soil up to 5 m in diameter (Fig. 5), which contained late brushed pottery dating to the second half of the 2nd century, were noted.